

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงาน ด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม*

An Analytical Study of the Roles of Buddhist Administrator Monks in Religious Educational Administration in Srisongkhram District, Nakhonphanom Province

^{1*}พระมหาสุริยา ฐิตสีโล (อุบัวบล), ¹พระครูศรีปริยัตยาภิวัดน์ และ ²พระครูสิริสุตาทภรณ์
^{1*}Phramaha Suriya Thitasilo (Ubaubon), ¹Phrakrusiriphiyuttayaphiwat and
²Phrakrusirisutaphorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus

^{1*}Corresponding Author. Email: 0903383568am@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นเรื่องของการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ เพื่อศึกษางานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทยโดยทั่วไป เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงาน ด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของ พระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

ผลการศึกษาพบว่า การบริหารงานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ในระดับเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่ประสบการณ์ในการสอนการบริหารงาน ช่วยในการบริหารและช่วยพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน มี 3 หลักสูตร คือ แผนกนักธรรม แผนกบาลีและแผนกสามัญ ซึ่งกรรมการมหาเถรสมาคมแม่กองธรรมสนามหลวงและแม่กองบาลีสนามหลวงร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติช่วยกันการกำหนดหลักสูตร และพัฒนาหลักสูตรเพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอนทั่วประเทศไทย

สภาพการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนมมีการจัดการศึกษา ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1-6 โดยแบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกนักธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม โดยดำรงตำแหน่งระดับเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาสเจ้าคณะผู้ปกครองทุกลำดับชั้น ให้การสนับสนุน แผนกธรรมแผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา สำนักศาสนศึกษาจัดการศึกษาในแผนกนักธรรม แผนกบาลี

คำสำคัญ: บทบาท; พระสังฆาธิการ; การบริหารงานด้านศาสนศึกษา

Abstract

The thesis entitled “A Study of the Roles of Sangha Administrators to the Buddhist Educational Administration in the Area of Sisongkhram District, Nakhon Phanom Province” has three objectives: 1) to study the works on Buddhist education of Thai Sangha in general, 2) to study the state of Buddhist educational administration in the area of Sisongkhram District, Nakhon Phanom Province and 3) to analytically study the Roles of Sangha Administrators to the Buddhist Educational Administration in the Area of Sisongkhram District, Nakhon Phanom Province.

From the study, it was founded that the Sangha administrators who are abbots, assistants to the abbot have experiences in teaching educational administration, giving helps in educational administration, curriculum development, learning and teaching in the curriculums of Dhamma studies, Pali studies and general education. These curriculums have been designed and developed by the Supreme Sangha Council, the Department of Dhamma Studies, and the Department of Pali Studies, in cooperation with the Office of National Buddhism, which have been implemented around the country.

For the state of Buddhist educational administration, it was founded that the Sangha in the area of Sisongkhram district has provided the three kinds of education: Dhamma Studies, Pali Studies, and General Education.

For the Roles of Sangha Administrators to the Buddhist Educational Administration in the Area of Sisongkhram District, Nakhon Phanom Province, it was founded that the Sangha Administrators who hold the position of abbot, assistant to the abbot and other positions have played the important roles in supporting Buddhist educational works under Dhamma Studies, Pali Studies, and General Education.

Keywords: the character; Monk; Management of Religious Studies

บทนำ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องจาริกไปประกาศพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อมีการบรรพชาอุปสมบทกันอย่างแพร่หลายทำให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบการบริหารจัดการเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เพราะการปกครองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้าความตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาจะเกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์และมหาชน (Lecturer Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2551: 2)

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ ได้ยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง ได้อาศัยอำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระมหากษัตริย์ทรงถวายอำนาจรัฐเพื่อให้จัดระบบการปกครองสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 คณะสงฆ์จึงได้อาศัยอำนาจรัฐจัดการปกครองตามกฎหมายแต่นั้นมา ครั้นถึงรัชกาลที่ 8 พระมหากษัตริย์ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ยกเลิก พระราชบัญญัติฉบับแรก เพื่อให้จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ โดยมีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักรตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 และมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยมีประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่าตามที่ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 นั้น อาศัยเหตุผลพอสรุปได้ว่า พระราชบัญญัติ พ.ศ. 2505 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติบางมาตราไม่ชัดเจนไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน และในบางกรณีมิได้บัญญัติไว้ทำให้เกิดปัญหา ในทางปฏิบัติจึงเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้เหมาะสมต่อไป

พระสังฆาธิการจึงมีหน้าที่ในการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะรุ่งเรืองสืบไปก็ด้วยการอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจาก พระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนและมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาให้ดำรงสืบไป

(Planning Division, Department of Religious Affairs, Ministry of Education, 1999)

การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติ และความสามารถในการสอน การเผยแผ่ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในด้านคุณธรรม ด้านสติปัญญาและสูญเสียความศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้น การบริหารปกครองและการดูแลพระสงฆ์ เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมคู่กันก็คือระบบการกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับบุคคลที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลารสำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยพระอุปัชฌาย์เป็นผู้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ พระอุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่ กลั่นกรอง และกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิก คณะสงฆ์ขั้นตอนสำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกล่าในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรม ให้เจริญงอกงามทั้งในคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดี ก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดีสามารถทำหน้าที่ตาม พระธรรมวินัยได้ ทั้งนี้คณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์ (Phraya Luang Vinalo, 2003)

พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัด กับบ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยาการแก่ชาวบ้านทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรมและประเพณี ประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวาทารามกันมากขึ้น ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาบทบาทและกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดทำก็พบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญๆ อยู่ 4 ประการ ดังนี้

- 1) วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
- 2) วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
- 3) วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
- 4) วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน

วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญแก่ประชาชนและสังคมมาตลอดไม่ว่าจะเป็นแหล่งให้การศึกษารักษาอาชีพ การรักษาโรค การพิจารณาตัดสินความขัดแย้ง การให้คำแนะนำสั่งสอนและปรีชาสร้างเสริมเข้มแข็งทางจิตใจ และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจรวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่รวมอยู่ในวัด ต่อมาบทบาทดังกล่าวได้ลดน้อยลงตามสภาพความเจริญและการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการแบ่งความรับผิดชอบกิจกรรมบางอย่างที่วัดเคยมีบทบาทออกไป เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล ประกอบกับวิถีชีวิตของประชาชนที่รับเอาอารยธรรมทางตะวันตกมากขึ้น เพื่อให้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง

คือ วัด พระสงฆ์ตลอดถึงพุทธศาสนิกชนได้มีการฟื้นฟูพัฒนา กำหนดแนวทางดำเนินกิจการพระพุทธศาสนา ให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและช่วยชี้แนวทางที่ถูกต้อง (National Office of Buddhism, 2007)

อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตอนบน) ของประเทศไทยที่มีการแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ได้เป็น 10 ตำบล สำหรับวัดในเขตการปกครองของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสงคราม มีทั้งหมด 52 วัด มีพระภิกษุและสามเณรรวมทั้งหมดจำนวน 352 รูป มีพระสังฆาธิการ 52 รูป (Office statistics primate Si Songkhrum District Nakhon Phanom Province, 2016)

ทั้งนี้ แม้ว่าการบริหารงานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ในปัจจุบันหากจะนำไปเปรียบเทียบกับอำเภออื่นๆ อาจจะนับได้ว่าอยู่ในระดับที่ดีพอสมควร แต่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้าน ศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ว่าได้ส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และระเบียบ ข้อบังคับ กฎมหาเถรสมาคม ในการส่งเสริมการศาสนศึกษาอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนและพัฒนากิจการบริหารงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป ทั้งยังเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำไปวางแผนพัฒนาด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์อำเภออื่นๆ ด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ว่ามีการบริหารงานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์เป็นอย่างไรบ้าง และมีปัญหาในการบริหารงานหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นในการทำวิจัยนี้ ทั้งนี้เพื่อที่จะนำงานวิจัยนี้ไปศึกษาและเสนอแนะในการพัฒนางานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษางานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทยโดยทั่วไป
- 2) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม
- 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจะศึกษาการวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมีขอบเขตในการวิจัยด้านเนื้อหาสาระด้านเอกสารชั้นปฐมภูมิและด้านเอกสารชั้นทุติยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาในการวิจัยจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

1) ศึกษางานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย 2) ศึกษาสภาพปัญหาในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 3) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

ขอบเขตด้านเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยจะศึกษาในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทฉบับภาษาไทย พ.ศ. 2539 โดยจะศึกษาพระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลักและพระไตรปิฎกเล่มอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องในเรื่องที่วิจัยในครั้งนี้ด้วย

ขอบเขตด้านเอกสารชั้นทุติยภูมิ โดยจะศึกษาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและหนังสือ ตำราวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการของครู อาจารย์ นักปราชญ์ ท่านผู้รู้ รวมทั้งงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย

ขั้นแรกได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการวิจัยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยให้อยู่ในกรอบเนื้อหา 3 ส่วน ประกอบด้วย 1) ศึกษางานด้านศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย 2) ศึกษาสภาพปัญหาในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 3) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนมเป็นประเด็นหลักในการศึกษาครั้งนี้

ชั้นศึกษารวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries)

ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษา 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถาพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ด้านการศึกษาเป็นประเด็นหลักของการวิจัย

2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study)

การศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ 1) ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ในฐานะที่เป็นผู้บริหารและส่งเสริมการศึกษา จำนวน 1 รูป 2) คณะครู อาจารย์ ในฐานะผู้สอนและมีส่วนส่งเสริมการศึกษาจำนวน 14 รูป/คน 3) พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ในฐานะเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์และการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม จำนวน 6 รูปรวมประชากรที่ให้ข้อมูล 22 รูป/คน

โดยใช้เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก อนุทินการวิจัย คอมพิวเตอร์ แบบบันทึกการสังเกตและกล้องถ่ายรูป เป็นต้น โดยมีขั้นตอนในการศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังต่อไปนี้

- 1) สำนักรวบรวมพื้นที่วิจัย
- 2) ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องเก็บข้อมูลวิจัยล่วงหน้า
- 3) กำหนดประเด็นที่จะเก็บข้อมูล
- 4) สร้างและตรวจสอบเครื่องมือ คือ การสร้างแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมของเครื่องมือ
- 5) นัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
- 6) เตรียมความพร้อมของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นต้น
- 7) ลงมือเก็บข้อมูลในพื้นที่กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย
- 8) รวบรวมและตรวจสอบข้อมูล

3. ขั้นตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามแล้ว นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ส่วนข้อมูลใดที่ขาดความชัดเจนก็กลับไปรวบรวมใหม่ และตรวจสอบว่าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอต่อการวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยหรือไม่ ส่วนใดที่ยังไม่พอสำหรับการวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยก็กลับไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกันรอบด้านเพื่อตอบปัญหาในการวิจัยที่มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย

5. ขั้นเรียบเรียงข้อมูล

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของประเด็นการวิจัย ว่าส่วนใดเป็นประเด็นหลักหรือประเด็นเสริมในการวิจัย โดยให้นำหน้ากับประเด็นหลักในการวิจัย โดยเรียบเรียงข้อมูลตามสารบัญชั้วคร่าว

6. ขั้นเขียนงานวิจัย

หลังจากเรียบเรียงข้อมูลแล้วลงมือเขียนงานวิจัย โดยเขียนในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ให้เป็นไปตามกรอบของการวิจัย และถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่กำหนดไว้ในคู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

7. ขั้นสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

หลังจากเขียนในบทที่ 1-4 แล้วนำข้อมูลมาประมวลสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ รวมทั้งนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนาวิเคราะห์เสนอต่อมหาวิทยาลัยเพื่อขอสอบ ปรับปรุงงานวิจัย และนำผลการวิจัยเสนอต่อหน่วยงานในพื้นที่วิจัย

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีเนื้อหาหลัก 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1) ศึกษางานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทยโดยทั่วไป 2) ศึกษาสภาพการบริหารงานศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 3) วิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม โดยมีเนื้อหาโดยสรุปเป็นรายประเด็นดังต่อไปนี้

1. ศึกษางานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทยโดยทั่วไป พอสรุปได้ดังนี้

การศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย คือ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิต และคฤหัสถ์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.15 ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีการดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตร และเนื้อหาของวิชา มีวัตถุประสงค์ 9 ประการคือ

- 1) เพื่อให้พระสงฆ์รักษาดนและหมู่คณะ
- 2) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
- 3) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา
- 4) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนา
- 5) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- 6) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุกาลพระพุทธศาสนา
- 7) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- 8) เพื่อความมั่นคงแห่งพระสังฆธรรม
- 9) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

2) สภาพการบริหารงานศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม พอสรุปได้ดังนี้

การจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอศรีสงครามนั้นมีการจัดการศึกษาโดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยมีการจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ 1) การจัดการศึกษาแผนกธรรม 2) การจัดการศึกษาแผนกบาลี 3) จัดการศึกษาแผนกสามัญศึกษา ซึ่งโดยสภาพทั่วไปแล้วโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่จัดการเรียนการสอนนั้น จะมีสภาพการจัดการศึกษาที่มีความพร้อมเพียงและอุปกรณ์การเรียนก็มีพร้อมสำหรับจัดการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาก็มีเพียงพอส่วนสำนัก ศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะแผนกนักธรรมธรรมศึกษาและบาลีนั้น โดยสภาพทั่วไปแล้วจัดการเรียนการสอนภายในสำนักของตัวเอง อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่ครบไม่พร้อมสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปก็ไม่ค่อยพร้อม แต่คณะสงฆ์ก็พร้อมที่จะจัดการเรียนการสอนให้แก่พระภิกษุสามเณรในเขตตำบลของตัวเอง โดยทั่วไปแล้วรุ่นพี่สอนรุ่นน้องบางสำนักเจ้าอาวาสก็เป็นผู้สอนนักธรรมให้แก่ลูกวัดเอง และสนับสนุนผู้มีความรู้ออกไปอบรมเกี่ยวกับธรรมศึกษาในโรงเรียน

การจัดการเรียนการสอนของพระภิกษุสามเณรอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนมนั้น โดยจัดในรูปแบบของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและจัดในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษา โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2 แห่ง คือ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดศรีสงคราม

ตำบลท่าบ่อสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดดาราราม ตำบลนาคำ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม และสำนักศาสนศึกษาที่สอนแผนกนักธรรม ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก 5 แห่ง คือ 1) สำนักศาสนศึกษาวัดศรีบุญเรือง ตำบลหาดแพง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 2) สำนักศาสนศึกษาวัดยอดแก้ว ตำบลนาคำ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 3) สำนักศาสนศึกษา วัดทรายศรี ตำบลนาเตือ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 4) สำนักศาสนศึกษาวัดทรายคำ ตำบลบ้านเอื้อง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 5) สำนักศาสนศึกษาวัดศรีสมบูรณ์ ตำบลศรีสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม และมีสำนักศาสนศึกษาที่สอนแผนกบาลี 1 แห่ง คือ สำนักศาสนศึกษาวัดศรีสมบูรณ์ ตำบลศรีสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม รวมทั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2 แห่ง คือ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดศรีสงคราม ตำบลท่าบ่อสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดดาราราม ตำบลนาคำ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

3) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานศาสนาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม พอสรุปได้ ดังนี้

พระสังฆาธิการในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม กล่าวคือ พระสังฆาธิการที่มีความเกี่ยวข้องด้านการบริหารงานศาสนาในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนมนั้น โดยส่วนมากแล้ว ดำรงตำแหน่งระดับเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ให้การสนับสนุนและส่งเสริมงานศาสนาและเจ้าอาวาสในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในด้านนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก และการศึกษาภาษาบาลี ส่วนในด้านสายสามัญศึกษาคือการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พระสังฆาธิการบางรูปไม่เอาใจใส่การศึกษาของคณะสงฆ์และยังไม่สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ แต่โดยส่วนมากแล้ว พระสังฆาธิการจะให้การสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างดี ส่วนสำนักศาสนศึกษาในเขตอำเภอศรีสงครามนั้นโดยส่วนมากจัดการศึกษาในแผนกธรรมและแผนกบาลีบางสำนัก ซึ่งเจ้าสำนักเรียนบริหารจัดการและให้การสนับสนุนเอง และได้ส่งเสริมให้การศึกษาแก่พระสงฆ์สามเณรในสามัญศึกษา และเพื่อให้เกิดการศึกษาในสายสามัญศึกษานี้เป็นองค์ความรู้ให้พระสงฆ์สามเณรเหล่านี้ได้นำไปใช้ในพัฒนาตนเองและสังคม โดยภาพรวมเมื่อมีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ และเพื่อการศึกษาต่อไปในสถานศึกษาของรัฐบาลหรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

สรุป

การศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย คือ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ส่วนการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอศรีสงครามนั้นมีการจัดการศึกษาโดยมีสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยมีการจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ 1) การจัดการศึกษาแผนกธรรม 2) การจัดการศึกษาแผนกบาลี 3) จัดการศึกษาแผนกสามัญศึกษา โดยจัดในรูปแบบของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและจัดในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษา โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2 แห่ง คือ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดศรีสงคราม ตำบลท่าบ่อสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดดาราาราม ตำบลนาคำ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม และสำนักศาสนศึกษาที่สอนแผนกนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก 5 แห่ง คือ 1) สำนักศาสนศึกษาวัดศรีบุญเรือง ตำบลหาดแพง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 2) สำนักศาสนศึกษาวัดยอดแก้ว ตำบลนาคำ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 3) สำนักศาสนศึกษา วัดทรายศรี ตำบลนาเดื่อ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 4) สำนักศาสนศึกษา วัดทรายคำ ตำบลบ้านเอื้อง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 5) สำนักศาสนศึกษาวัดศรีสมบูรณ ตำบลศรีสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม และมีสำนักศาสนศึกษาที่สอนแผนกบาลี 1 แห่ง คือ สำนักศาสนศึกษาวัดศรีสมบูรณ ตำบลศรีสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม รวมทั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2 แห่ง คือ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดศรีสงคราม ตำบลท่าบ่อสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดดาราาราม ตำบลนาคำ อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม พระสังฆาธิโดยส่วนมากแล้วดำรงตำแหน่งระดับเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ให้การสนับสนุนและส่งเสริมงานศาสนศึกษาและเจ้าอาวาสในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในด้านนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก และการศึกษาภาษาบาลี ส่วนในด้านสายสามัญศึกษาคือการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พระสังฆาธิการบางรูปไม่เอาใจใส่การศึกษาของ คณะสงฆ์ และยังไม่สนับสนุนส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยนี้ได้จำแนกข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม มีการวางแผนในการส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความสามารถทางด้านปริยัติธรรมแผนกบาลี

- 2) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม มีการวางแผนในการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรให้มีฐานความรู้ความสามารถทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- 3) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้วางแผนการจะพัฒนาและฝึกอบรมพระปริยัตินิเทศน์พระภิกษุสามเณรให้เป็นนักเทศน์นักบรรยายธรรมที่มีคุณภาพ
- 4) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้จัดการอบรมศีลจารวัตรและปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยโดยจัดให้มีการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้เป็นพระวิปัสสนาจารย์

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 1) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ควรจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 2) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ควรจัดกิจกรรมอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 3) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ควรจัดกิจกรรมฉลองพัสตย์ให้แก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้เปรียญธรรม เพื่อเป็นกำลังใจให้พระภิกษุสามเณรในการศึกษาเล่าเรียนทุกระดับชั้น
- 4) คณะสงฆ์อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ควรจัดกิจกรรมฝึกอบรมให้แก่พระภิกษุสามเณรฝึกฝนเป็นนักเทศน์นักบรรยายธรรมทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม
- 2) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระสงฆ์ฆาธิการในเขตอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม
- 3) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีร่วมสมัยในแถบลุ่มแม่น้ำสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม
- 4) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับหลักศรัทธาสัมมาปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชนชาวอำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

References

- Lecturer Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2008). *Thai Buddhist Order*. Bangkok: MCU Press.
- Planning Division Department of Religious Affairs. (1999). *Ministry of Education The Guide to the Bishops' Act Rules and orders of the Sangha*. Bangkok: Printing house Religion.
- Phraya Luang Vinalo. (2003). *Thai Buddhism in the future Trends and solutions from the crisis* Bangkok: Live Sri Foundation – Saritwong.
- National Office of Buddhism. (2007). *The Guide to the Project*. Bangkok: Printing house Office of National Buddhism.
- Office statistics primate Si Songkhram District Nakhon Phanom Province. (2016). NakhonPhanom: *Office statistics primate Si Songkhram District*. Printing house Add art